

СЕРІЯ «БІБЛІОТЕКА ПРАВОТВОРЦЯ»

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

**КОНЦЕПЦІЯ
СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ДОВКІЛЛЕВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Наукова записка

ЮРІНКОН ІНТЕР
КИЇВ-2025

УДК 340.13; 349.6
К67

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(протокол № 18 від 27 листопада 2025 р.)*

Рецензенти:

БОНДАРЕНКО Олег Володимирович, голова Комітету Верховної Ради України з екологічної політики та природокористування;

АНІСІМОВА Ганна Валеріївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Колектив авторів:

МАЛИШЕВА Наталія Рафаелівна, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України;

ОЛЕЩЕНКО В'ячеслав Іванович, кандидат географічних наук, доцент, заслужений юрист України;

КРАСІЛІЧ Наталія Дмитрівна, кандидат юридичних наук, доцент;

КОВТУН Олена Миколаївна, кандидат юридичних наук, доцент;

ЯРЕМАК Зоряна Василівна, кандидат юридичних наук, доцент.

Концепція систематизації довідкового законодавства України : наукова записка / Н. Р. Малишева, В. І. Олещенко, Н. Д. Красіліч, О. М. Ковтун, З. В. Яремак. Київ : Юрінком Інтер, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. 68 с.

ISBN 978-966-667-954-6

Наукова записка підготовлена в межах реалізації цільової програми наукових досліджень НАН України «Правотворчість в Україні: доктринальні засади, правове регулювання і практика здійснення» та на виконання науково-дослідної теми Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України «Концептуальні засади правотворчої діяльності в Україні: ресурсозабезпечення, новачі та ризики» (номер держ. реєстр. 0125U002053, науковий керівник доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України О. В. Скрипнюк).

Записка присвячена формуванню Концепції систематизації довідкового законодавства України як стратегічного напрямку його оновлення та підвищення ефективності. У роботі обґрунтовано необхідність переходу до цілісної моделі довідкового законодавства, що враховує сучасний стан правового регулювання, його громіздкість, порушені зв'язки з законодавчими масивами інших галузей права України, дублювання і суперечливість окремих норм і складність застосування. Визначено принципи та ключові етапи процесу систематизації, виокремлено його структурні елементи. Досліджено зарубіжний досвід. Проаналізовано вимоги до наукового, інформаційного, фінансового та організаційного забезпечення процесу систематизації довідкового законодавства України.

УДК 340.13; 349.6

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ISBN 978-966-667-954-6

© Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025

© Малишева Н. Р., Олещенко В. І., Красіліч Н. Д., Ковтун О. М., Яремак З. В., 2025

© Юрінком Інтер, 2025

ЗМІСТ

Попередні нотатки щодо термінологічного інструментарію Концепції	4
Розділ 1. Формування та розвиток довкіллевого законодавства України. Його сучасний стан	7
Розділ 2. Зміст систематизації довкіллевого законодавства України та можливі форми її здійснення.....	15
Розділ 3. Мета та принципи систематизації довкіллевого законодавства України	21
Розділ 4. Основні чинники, що визначають зміст та напрями систематизації довкіллевого законодавства України...27	
Розділ 5. Зарубіжний досвід систематизації довкіллевого законодавства.....	45
Розділ 6. Очікувана структура довкіллевого законодавства України та етапність проведення його систематизації	51
Розділ 7. Наукове, інформаційне, фінансове, інституційне забезпечення проведення систематизації довкіллевого законодавства України	61
Загальні висновки	65

ПОПЕРЕДНІ НОТАТКИ ЩОДО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ КОНЦЕПЦІЇ

У даній Концепції замість усталеного поняття «екологічне право» та «екологічне законодавство» пропонується для назви галузі використовувати поняття «довкіллове» право та законодавство.

Назва «екологічне право» для галузі права України, що регулює суспільні відносини в системі «людина-природа», сформувався ще за радянських часів, а після розпаду СРСР автоматично, без поглибленого наукового опрацювання, була адаптована практично всіма новими пострадянськими державами, в т. ч. Україною. Це етимологічно закріпило біоцентричний характер галузі, звузило розуміння об'єкта правового регулювання, спровокувало непродуктивні дискусії щодо відокремлення природо-ресурсного компоненту від загальних відносин в системі «людина-природа».

Натомість концепт «довкіллового права» відповідає міжнародній та зарубіжній правничій термінології [«environmental law» (англ.), «droit de l'environnement» (фр.) «Umweltrecht» (нім), «derecho ambiental» (ісп.) та ін.], відображає холістичний підхід до відносин «людина — природа», «суспільство — довкілля» та забезпечує адекватність перекладів з іноземних мов, що важливо у міждержавній співпраці.

Довкіллове право як нова парадигма легітимізує розширення предметного поля галузі, охоплення нею не лише відносин щодо охорони природи, використання природних ресурсів та екологічної безпеки, а й включення до сфери регулювання пов'язаних з довкіллям відносин щодо антропогенно трансформованих середовищ, урбаністичних, аграрних, енергетичних відносин, вплив воєнних дій на довкілля, а також перспективних сфер, включно з космічним простором.

Поеднання екологічної та довкіллової термінології у подальшому правотворчому та науковому дискурсі дозволить уник-

нути радикальної відмови від усталених категорій («екологічні права та інтереси», «екологічна безпека / небезпека», «екологічна шкода», «екологічна інформація» та деякі інші — ця термінологія продовжує застосовуватись). Водночас вона має інтегруватись у ширшу систему довкілєвого права.

Таким чином, зміна назви галузі з «екологічної» на «довкілєву» є не лише питанням термінологічної корекції, а й концептуальною трансформацією, що відкриває нові горизонти для розвитку системи права України, її адаптації до права ЄС і глобальних викликів XXI століття.

Розділ 1

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ДОВКІЛЛЕВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ. ЙОГО СУЧАСНИЙ СТАН

Вже більше 30 років Україна йде шляхом самостійного державотворення й правотворення. Однією з найважливіших складових системи права нашої держави є довікліве право, яке, спираючись на значний вітчизняний та міжнародний досвід, інтенсивно формується протягом усього цього періоду. Особливу роль у формуванні галузі відіграв прийнятий на початку 90-х років ХХ ст. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 25.06.1991 р.), який став не лише основоположним для формування цієї галузі, відповідних конституційних норм, але й рамковим законом, який окреслив напрями правового регулювання у досить широкій сфері суспільних відносин, визначив перспективи подальшого розвитку довіклівого права. Створений таким чином правовий каркас протягом перших п'ятнадцяти років розвивався, наповнювався новими регулюючими нормами шляхом прийняття численних законодавчих та інших нормативно-правових актів. Це забезпечило формування комплексної галузі довіклівого законодавства України.

Весь попередній шлях розвитку сучасного довіклівого законодавства України можна умовно поділити на три етапи. Перший (1990-ті — початок 2000-х років) характеризувався бурхливим накопиченням нормативно-правового матеріалу у сфері охорони довкілля. В результаті *в період перших 15 років незалежного державотворення в Україні було сформовано комплексну галузь довіклівого законодавства як досить потужну, розгалужену ієрархічну систему, яка вже мала свій базовий акт рамкового характеру, основні кодифікаційні акти за природоресурсними підгалузями і закони за напрямками спеціального регулювання. Завершений характер цієї системі було надано Конституцією України, прийнятою 28 червня 1996 р., яка своїм регулюванням охопила всі базові довікліві відносини, ставши ядром цієї галузі. По-перше, було підвищено до конституційного рівня юридичну силу низки ключових еколого-правових норм, що вже на той час були врегульовані в поточному законодавстві. Це насамперед стосується екологічних прав громадян (ст. 50) та їх обов'язків (ст. 66). Конституційний статус було надано відносинам власності на природні ресурси (ст. 13, 14). Забезпечення екологічної безпеки було конституційно визнано*

обов'язком держави (ст. 16), а регулювання основ екологічної безпеки та правового режиму зон надзвичайних екологічних ситуацій віднесено до виключно законодавчого рівня (ст. 92). В цілому більше 10 статей Конституції України до сфери свого регулювання включили довіклеві відносини, що дало підстави визнати Основний закон України екологічно орієнтованим.

В цілому в цей перший період довікльєве законодавство розвивалось дуже динамічно, що призвело до формування великої кількості нормативно-правових актів різного регулюючого рівня, різної юридичної сили, різних сфер регулювання.

З одного боку, це було фактом позитивним, оскільки у вітчизняному довікльєвому законодавстві практично не залишилось прогальних предметних сфер, що утворились, по-перше, в результаті скасування на початку 90-х років дії актів колишнього загальносоюзного законодавства, а, по-друге, внаслідок появи нових довікльєвих відносин, що потребували свого врегулювання (відносини, пов'язані з управлінням відходами, подоланням монополії державної власності на природні ресурси, зміною клімату, біобезпекою, розвитком нанотехнологій, тощо).

З іншого (формально-юридичного) боку, було створено нормативний масив, що за обсягом перевищив кількість джерел більшості галузей законодавства України. Негативним наслідком цієї ситуації стало те, що навіть фахівці почали втрачати контроль за змінами відповідного законодавства, тенденціями його розвитку. Проблема ускладнилася непростим характером зв'язків норм суто довікльєвого законодавства з нормами, які, регулюючи специфічні відносини інших галузей, певним чином пов'язані з охороною довікльє та використанням природних ресурсів, мали так зване «подвійне», чи навіть «потрійне галузеве громадянство».

На жаль, слід також констатувати, що в Україні, поряд зі створенням широкої палітри нормативно-правових актів екологічної, природоохоронної, природоресурсної спрямованості, продовжувала значною мірою зберігатися автономність, відокремленість регулювання відносин в цій сфері від регламентації економічних